

TEZĂ DE DOCTORAT

PRINCIPIUL SUBSIDIARITĂȚII, PRINCIPIU FUNDAMENTAL AL DREPTULUI ÎN NOUA REALITATE EUROPEANĂ

Conducător științific:

Prof. univ. dr. NICOLAE POPA

Doctorand:

HONORIUS EDWARD ADRIAN CIRCA

- REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT -

Prezenta lucrare de doctorat se dorește a fi una ambițioasă și își propune să descopere, aprofundeze, să înțeleagă și să explice conceptele esențiale ale unuia dintre cele mai noi principii de drept care trasează linia directoare a sistemului juridic actual al societății europene contemporane și anume Principiul Subsidiarității. Conform tuturor tezelor și interpretărilor publicate în literatura de specialitate, Subsidiaritatea este un principiu care, din cauza modului singular prin care este privit, poate să intrige, dar în același timp să și creeze o lume ”nouă”. Chiar dacă uneori juriștii găsesc motive să conteste, nu există multe alte concepte de drept care să poată crea astfel de dezbateri, mai ales în societatea contemporană mereu în viteză și în căutare de lucruri noi.

Fie admirat, fie contestat, în întreaga perioadă scursă de la apariția Principiului Subsidiarității în Tratatul de la Maastricht au existat nenumărate păreri, au fost publicate multiple lucrări și articole cu cele mai diverse puncte de vedere.

Principalii partizani ai principiului au afirmat de nenumărate ori că „subsidiaritatea este cuvântul care a salvat Tratatul de la Maastricht și, prin aceasta, a permis nașterea Uniunii Europene”. La polul opus, contestarii ideii au condamnat categoric aceeași soluție: „(...) introducerea principiului subsidiarității în Tratatul de la Maastricht a fost un pas înapoi. Fără să

ofere vreun leac pentru lipsurile Comunității, el riscă să distrugă realizări obținute cu greu. Va slăbi Comunitatea și va încetini procesul de integrare. Va da satisfacție celor care ar vrea să vadă Comunitatea nu apropiindu-se de o structură cu adevărat federală, ci îndepărtându-se de aceasta”

De unde provin aceste divergențe și cum se explică faptul că acestea supraviețuiesc chiar și după o perioadă relativ îndelungată, care ar fi trebuit să aducă clarificări mai ales în condițiile în care Subsidiaritatea a primit un rol foarte important în Tratatul de la Lisabona?

Chiar mai mult decât atât, ce este Principiul Subsidiarității, de ce a fost introdus în tratatele constitutive ale Uniunii Europene, devenind un principiu fundamental al actualei construcții europene? Și mai ales, cum a fost și este el aplicat în practică, în activitatea legislativă și în jurisprudența tuturor țărilor membre ale UE?

De aceea consideram ca o abordare și o înțelegere mai profundă a acestui nou dar în același timp vechi concept de subsidiaritate ar fi de o importanță științifică sporită, mai ales pentru o societate ca a noastră, abia ieșită din tranziția de la un comunism doctrinar și care trecută prin perioada unui capitalism sălbatic, se îndreaptă spre un rol și o poziție de influență în Uniunea Europeană, dar și în rândul națiunilor lumii, o societate care nu are timp și interes să înțeleagă conceptele care le preia uneori cu ochii închiși, dar care îi marchează și modelează iremediabil existența.

*

Teza de doctorat este împărțită în trei părți. Prima parte tratează evoluția istorică și modul în care a evoluat Principiul subsidiarității în timp. De asemenea am încercat o identificare a mecanismelor și modurilor în care subsidiaritatea acționează asupra comunităților, dar și asupra societății în ansamblu.

A doua parte tratează importanța și modul în care Subsidiaritatea a influențat procesul de construcție europeană, de la apariția sa în Tratatul de la Maastricht și până la noile prevederi prevăzute în Tratatul de la Lisabona. Am încercat să oferim o imagine succintă a evoluției și importanței Principiului în complicatul proces de construcție europeană. De altfel lucrarea în ansamblul ei urmărește trei obiective importante și anume să urmărească evoluția istorică a conceptului de subsidiaritate, să cerceteze rolul fundamental pe care l-a jucat acest principiu în

procesul de construcție europeană, fiind unul dintre principiile importante deduse și promovate de către CURIA – Curtea de Justiție a Uniunii Europene, ca în final să analizeze Principiul Subsidiarității ca principiu general și fundamental al dreptului în noul context geopolitic european. În a treia parte am tratat modul în care Principiul Subsidiarității contribuie la modelarea societății europene contemporane și ne-am aplecat asupra modului în care Principiul este aplicat în legislația română.

Metodele alese pentru a realiza această cercetare au combinat metoda istorică pentru primele două obiective și metoda sociologică pentru obiectivul trei al cercetării.

Lucrarea se încheie cu o încercare de concluzii pe baza analizelor efectuate.

Prima parte a lucrării studiază conceptul de principiu și modul în care acesta a evoluat în timp, precum și modul în care Subsidiaritatea, un concept relativ nou a reușit să devină un principiu fundamental al dreptului. În teoria și practica dreptului se fac frecvente referiri la noțiunea sau categoria de „principiu”. Ca noțiune generică „principiile” nu sunt specifice doar dreptului. În orice activitate intelectuală sau de practică umană rațională, indiferent de domeniul ei – filosofie, morală, știință, logică, artă, tehnică, economie, muncă în general se face referire la anumite „principii”.

În esența lor, principiile sunt abstractizări și generalizări ale cunoașterii și experienței umane prin care se reflectă spiritul și orientarea gândirii umane într-un anumit domeniu. Formulate ca sinteze superioare ale gândirii și experienței practice principiile constituie totodată și criteriile de maximă referință sau raportare a judecății, conduitei, acțiunii sau experienței umane în desfășurarea lor concretă. Forța principiilor este de cele mai multe ori axiomatică decurgând din exprimarea sintetică a unui adevăr evident prin el însuși. În cel mai larg înțeles al lor, de repere sau criterii de maximă referință, a judecății, conduitei, acțiunii sau experienței umane, principiile au constituit și constituie o permanentă, o constantă a oricărei forme de manifestare a esenței umane în oricare din domeniile existenței și activității spirituale, materiale sau a practicii sociale. În acest univers al principiilor un loc și rol distinct îl au principiile dreptului.

Putem realiza și o clasificare a principiilor dreptului și putem vorbi în primul rând despre principiile generale ale dreptului aferente unor norme cu nivel maxim de generalitate. Aceste

norme sunt recunoscute in doctrină și preluate de acte normative în dreptul intern al tarilor sau tratate internaționale de importanță deosebită, fiind înscrise în constituții și având o forță juridică superioară față de toate celelalte legi. Astfel "principiile generale de drept sunt prescripțiile fundamentale care cumulează crearea dreptului și aplicarea sa... În concluzie acțiunea principiilor dreptului are ca rezultat conferirea certitudinii dreptului – garanția acordată indivizilor contra imprevizibilității normelor coercitive – și a congruenței sistemului legislativ, adică concordanța legilor, caracterul lor social, verosimilul, oportunitatea lor."¹

In aceasta categorie putem înscrie și Principiul Subsidiarității, un principiu mai nou adăugat categoriei de principii generale ale dreptului. Deși inițial a fost un principiu mai mult social, exterior dreptului, acesta a evoluat și ca principiu de drept primind multiple aplicări în domeniul juridic. Putem considera ca Subsidiaritatea prin consacrarea sa normativă, explicită sau implicită, dar și prin modul ideal în care aplicarea jurisprudențială a devenit unul dintre principiile generale de drept ale societății contemporane, fiind unul dintre pilonii esențiali ai construcției jurisprudenței europene atât la nivel comunitar cât și statal.

Principiul Subsidiarității tinde să devină o regulă de acțiune a societății civile în luarea deciziilor, el fiind raportat valorilor de eficiență, libertate și justiție. Fără să definească scopurile acțiunii, conceptul este atașat regulilor de organizare instituțională a societății, aplicându-se mai întâi raporturilor dintre individ și societate, apoi raporturilor între societate și instituții, pentru a realiza, în sfârșit, repartizarea de competențe de-a lungul scării instituționale între baza și vârf. Ideea de subsidiaritate se opune centralizării excesive și inutile, instinctului acaparator al puterii politice. Aceasta nu exclude protecția unor interese majore ale colectivității extinse, sau de ordin superior; aceasta protecție nu înseamnă distrugerea răspunderii sociale sau a individualismului, ci are semnificația unui ajutor sau a promovării și stimulării persoanelor, grupurilor sau instituțiilor. Principalul rol al Subsidiarității este acela de a revitaliza structurile de autoritate făcându-le mai apropiate de indivizi. Conceptul modern al Principiului Subsidiarității însă nu se referă numai la puterile publice, pentru a le limita intervențiile sau distribuirea competențelor, ci se poate aplica întregii organizări politice statale. Principial, Subsidiaritatea reglează relațiile individului cu Statul, ale societății cu Statul și chiar structura internă a Statului în totalitate, fiind astfel legată de "principiul diviziunii verticale a puterilor", favorizând dezvoltarea pluralismului. Chiar sensul

---

¹ Nicolae Popa, Teoria generală a dreptului, Ed. Actami, București, 1999

propriu etimologic releva caracterul derivat si secundar al nivelelor superioare de putere si in același timp caracterul lor supleatoriu sau complementar .

In a doua parte a lucrării am încercat sa tratam importanta si modul in care Subsidiaritatea a influențat procesul de construcție europeana, de la apariția sa in Tratatul de la Maastricht si pana la noile prevederi prevăzute in Tratatul de la Lisabona.

Tratatul de la Maastricht a prefigurat bazele unei noi Europe, care reprezintă mai mult decât un spațiu economic omogen. Poate cea mai importanta schimbare de abordare a fost aceea ca statele membre au acceptat sa renunțe progresiv la dimensiunea naționala si in sectoare mai delicate, precum politica externa si securitatea. In aceste condiții putem vorbi despre o construcție juridica care poate fi un izvor generator pentru o noua tipologie juridica care sa corespunda criteriilor tipologice formulate in teoria si sociologia dreptului² . Tratatul de la Maastricht este rezultatul evoluției ideilor de unitate si constituie un moment marcant in evoluția integrării europene. Principalele funcții rezultate din aplicarea Principiului Subsidiarității in Tratatul de la Maastricht sunt: pregătirea acțiunilor comunitare, gestionarea politicilor comunitare si controlul financiar si de alt tip a activităților comunitare. Problema subsidiarității se situează astfel in centrul structurii Uniunii, acolo unde se pune problema structurilor federale, a organizațiilor internaționale, acolo unde apare problema atribuirii, a repartiției si suprapunerii de competente.

Realizarea acestor măsuri nu înseamnă creșterea competentelor Uniunii Europene in defavoarea Statelor membre, ci o folosire mai bună a instrumentelor prevăzute in tratatele existente.

Acest lucru s-a realizat in Consiliul European de la Amsterdam (1997), care a amendat T.U.E, tratatele care stabilesc Comunitățile Europene si actele corelate, reformulând mai multe dintre articolele Tratatului de la Maastricht. Astfel obiectivele Uniunii trebuiau realizate conform prevederilor Tratatului, respectând Principiul Subsidiarității, așa cum era el definit in art.5 al Tratatului de la Amsterdam - “Uniunea trebuie sa-si asigure consistenta actelor sale interne si externe, ca un întreg”, crescând competentele Parlamentului European, Consiliului, Comisiei si Curților de Justiție.

---

² Popa Nicolae, Teoria generală a dreptului, editia 5, Editura C.H. Beck, București, 2014

Tratatul de la Lisabona este o structura complex ce modifica tratatele anterioare privind Uniunea Europeana si Comunitatea Europeana, dar si tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice. Tratatul de la Lisabona reprezintă poate cea mai ambițioasă revizuire a Tratatelor fondatoare, de la crearea Comunităților, depășind în importanta chiar si Tratatul de la Maastricht. Prin numărul mare si amploarea reformelor efectuate cu ocazia acestui Tratat, părțile principale ale Tratatului Constituțional au fost transpuse, cu largul consens al statelor membre, în actualul Tratat. De altfel se poate spune ca tratatul de la Lisabona este, de fapt, vechiul Tratat Constituțional transformat si care si-a pierdut aspectul constituțional. Tratatul de la Lisabona este un tratat clasic de reforma. La fel ca si Tratatul anterior de la Amsterdam sau Nisa, Tratatul de la Lisabona modifica tratatele existente, fără a le înlocui însă cu un nou text.³

Principalele modificări intervenite odată cu intrarea in vigoare a Tratatului de la Lisabona ating mai multe domenii sensibile atât la nivel instituțional, cat si la nivel național si individual. Astfel in ceea ce privește rolul Parlamentului European Tratatul prevede ca “ Parlamentul European si parlamentele naționale vor avea o contribuție mult mai mare la procesul decizional al UE, iar cetățenii vor avea dreptul sa fie informați cu privire la deciziile adoptate de ministrii la nivel de UE. Toți cetățenii vor avea astfel posibilitatea de influenta propunerile legislative ale UE.” Tratatul de la Lisabona clarifica si explicitază relațiile Uniunii Europene cu statele membre prin intermediul catalogului de competente. În acest din urma sens participarea parlamentelor naționale la activitățile Uniunii ocupa un rol important.. În plus, fata de funcțiile lor tradiționale, Tratatul de la Lisabona acorda parlamentelor naționale rolul de garant în fata Uniunii a competentelor naționale. Astfel, parlamentele naționale vor participa la procesul de control politic „ex-ante” al conformității legislative comunitare cu Principiul Subsidiarității si vor avea un rol important în revizuirea simplificata a tratatelor, prin posibilitățile pe care le aduce procedura „clauzelor”.

Parlamentul European este si a fost unul dintre cei mai importanți apărători ai Principiul Subsidiarității. De altfel, el s-a aflat la originea acestei noțiuni, propunând, la 14 februarie 1984, la adoptarea proiectului de Tratat privind Uniunea Europeană, o dispoziție conform căreia de

---

³ Bărbulescu, Iordan Gheorghe; Iancu, Alice; Ion, Oana-Andreea; Toderaș, Nicolae (2010) - The Lisbon Treaty: Impact on Romanian institutions and policies, Strategy and Policy Studies (SPOS), No. 2010,1, ISBN 978-6-06-820203-7

fiecare dată când tratatul conferă Uniunii o competență concurentă cu competențele statelor membre, acțiunea statelor membre se exercită atât timp cât Uniunea nu a adoptat un act normativ. Mai mult, propunerea a insistat asupra faptului că Uniunea nu ar trebui să intervină decât pentru a îndeplini sarcinile care ar putea fi întreprinse mai eficient în comun decât de către state individuale, ce acționează separat.

Tratatul de la Lisabona poate fi considerat foarte important deoarece realizează una dintre cele mai substanțiale reforme europene, atât prin amploare, cât și prin conținut. Presupune un mare pas înainte în construcția Europei politice, în măsura în care, pe de o parte, explicitează modelul acestui sistem politic unic și, pe de alta parte, sporește puterea de acțiune a Uniunii Europene în domenii care aparțin, tradițional, de domeniul suveranității naționale exclusive a statelor membre.

Istoricul și evoluția Principiului Subsidiarității începând cu Maastricht și apoi continuând cu Amsterdam, Nisa și Lisabona ne arată o dezvoltare și accentuare a importanței aplicării Principiului. Însă, principala dificultate practică a formulării Principiului Subsidiarității este aceea de a stabili când acțiunea statală este ineficientă și care sunt condițiile și nivelul optim al acțiunii comunitare. Cu toate limitele, juridice în special, subliniate de criticii săi sau prin “debilitatea notabilă” de care o acuza apărătorii cauzei regionale, Subsidiaritatea este un criteriu formal sau interpretativ în exercitarea competențelor definite sau atribuite, fără ca acestea să fie distribuite nivelelor politice aprioric și definitiv. Subsidiaritatea este o regulă temporală, legitimând doar concepte pe care se fondează – insuficiența și eficiența mai adecvate.

Conform Tratatului de la Lisabona, parlamentele naționale sunt cele desemnate să asigure respectarea principiului subsidiarității, în conformitate cu procedura prevăzută în respectivul protocol. Protocolul privind rolul Parlamentelor naționale în Uniunea Europeană, acord care fusese introdus inițial prin Tratatul de la Amsterdam, este de altfel reformulat în întregime prin Tratatul de la Lisabona. Acesta este structurat în două titluri: informații destinate parlamentelor naționale și cooperarea interparlamentară. Se face precizarea că în temeiul principiului proporționalității, acțiunea Uniunii, în conținut și formă, nu depășește ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor tratatelor. Trebuie precizat că instituțiile Uniunii Europene aplică cele două principii în conformitate cu Protocolul privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității.

Principiul Subsidiarității prezintă importante legături cu cel al Proportionalității, în acest sens acesta este un corolar indispensabil al suveranității și intervine de fapt după examinarea Principiului Subsidiarității. Așadar, proporționalitatea intervine în momentul în care este adoptată decizia de a exercita competența, în sensul determinării întinderii legislației, iar scopul său este de a evita pe cât posibil excesul reglementărilor de la nivelul Uniunii, astfel încât să nu existe constrângeri în vederea atingerii anumitor obiective ale Comunității. Putem spune că de fapt cele două principii reprezintă o importantă formă de manifestare mai ales a dorinței țărilor cu o influență mai mică în Uniune de a crea o relație de echilibru între puterea Uniunii, din ce în ce mai evidentă și aparatul instituțional al acesteia, care acționează deasupra statelor suverane și interesele naționale ale acestora.

Partea a treia a lucrării se concentrează pe modul în care Principiul Subsidiarității se aplica Europa secolului XXI și influența acestuia în legislația română și a dezvoltării societății românești.

Aplicarea Principiului Subsidiarității în problemele Regiunilor, determină opțiuni diverse în funcție de natura Statelor membre ale Comunității (unitare sau compozite), de gradul de descentralizare al acestor state, de tendințele mai mult sau mai puțin centrifuge ale Regiunilor, care beneficiază în mod diferit de statutul de autonomie, legislativ ori mergând până la intenții separatiste sau secesioniste. În domeniul relațiilor cu Regiunile, subsidiaritatea își probează valabilitatea în încercarea acestora de a-și păstra identitatea în fața ingerințelor competente, statale sau comunitare, prin “comunitarizarea” pe care Tratatul de la Lisabona o face pentru numeroase competente regionale. Conform subsidiarității, care preconizează luarea deciziilor la nivele cât mai apropiate de cetățeni, minoritățile etnice se consideră îndreptățite în cererile lor de autodeterminare asupra teritoriului propriu, ceea ce ar favoriza libertatea și autonomia până la cel mai jos nivel posibil. Acestea consideră descentralizarea ca un mod de organizare a Statului, invocând Principiul Subsidiarității pentru reformele care privesc transferarea competențelor statale până la nivelul colectivităților teritoriale și ale cetățenilor acestora.

În dezbaterile politice actuale, se consideră că viabilitatea integrării europene va depinde în mare măsură de tratamentul competențelor adecvat acordat Regiunilor. De altfel, acest curent de gândire se regăsește și în realitate românească unde ideea de reorganizare a României pe un model regional care să permită o mai bună dezvoltare și modernizare a statului are din ce în ce

mai mulți adepți. Modul în care aceasta regionalizare se poate face este desigur subiect a multiple scenarii și interpretări care au creat o efervescenta dezbateri în societatea românească.

La nivel european, modelul promovat de către Uniunea Europeană, unde se dorește ca Regiunile să aibă o autonomie crescută în cadrul Statelor, iar importante fonduri sunt direcționate către dezvoltarea acestora, a permis partizanilor ideii de regionalizare pe criterii administrative și nu etnice să preia primul planul dezbaterii publice și să încerce creionarea unui model care să permită o mai rapidă dezvoltare a acestei părți de Europa. Principiul Subsidiarității nu poate fi însă fragmentat, pentru a se referi doar la unele nivele politico-administrative și excluzând altele, în vreme ce influența lui trebuie să ajungă și la celelalte nivele inferioare sub-comunitare, pentru distribuirea și exercitarea competențelor. Există și alte voci care susțin că ideea subsidiarității se referă numai la Comunitate și la Statele membre, considerate ca singurele entități de reprezentare legitimă în cadrul Comunității.

Aplicarea Principiului Subsidiarității ar putea să inducă în viitor un triplu curent de efecte pozitive:

- din punct de vedere juridic, un pas înainte în unificarea și consolidarea construcției europene, asigurând o dezvoltare comunitară eficientă și adecvată;
- ca deviză politică, ar putea să determine o fortificare a Regiunilor Statelor compozite (Germania, Belgia, Spania, Italia), urmata de includerea Entităților Locale în sânul Comunității;
- din perspectiva politică, ideea subsidiarității ar contribui la generalizarea structurii regionale la celelalte țări comunitare.

Odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona nu se mai solicită doar ca guvernele naționale să consolideze aspectele teritoriale ale politicilor lor. Noul concept de „coeziune teritorială” merge mână în mână cu o idee nouă promovată de Tratat și anume luarea în considerare a actorilor regionali și locali în definirea și punerea în aplicare a politicii de coeziune. Astfel, principiul general al subsidiarității a fost extins la nivel regional și local: „În temeiul principiului subsidiarității, în domeniile care nu sunt de competență sa exclusivă, Uniunea intervine numai dacă și în măsura în care obiectivele acțiunii preconizate nu pot fi realizate în mod satisfăcător de statele membre nici la nivel central, nici la nivel regional și local, dar datorită dimensiunilor și efectelor acțiunii preconizate, pot fi realizate mai bine la nivelul Uniunii.

Modul în care a fost crescută importanța Principiului Subsidiarității în Tratatul de la Lisabona, precum și noile sale pârghii, create tocmai pentru a crește implicarea națională în luarea deciziilor luate la nivel central ar trebui să ajute la o rapidă dezvoltare și implementare a Principiului în toate țările membre UE. Însă, în contextul geopolitic internațional actual, cel mai recent exemplu fiind referendumul organizat în Scoția cu privire la independența acesteia față de Marea Britanie, care deși nu și-a atins obiectivul a dat naștere la o eferescență crescută a multor provincii europene cu tendințe separatiste (Corsica, Țara Bascilor, Catalonia, Nordul Italiei, provinciile belgiene), aplicarea Principiului Subsidiarității este vizibil încetinită tocmai datorită gradului crescut de autonomie la care s-ar ajunge în provinciile cu tendințe separatiste ale UE. De altfel nici celelalte schimbări majore de paradigmă în relațiile internaționale nu ajută la o mai bună aplicare a Principiului. Prin urmare, și în România aplicarea prevederilor Principiului nu este o prioritate pentru cei îndreptățiți să îl pună în aplicare.

Prevederile tratatului de la Lisabona cu privire la rolul important jucat de Parlament în luarea deciziilor este văzută în România doar ca o formalitate ce trebuie îndeplinită și nu ca un mecanism care să permită promovarea intereselor naționale în fața mecanismelor decizionale de la Bruxelles. În legislația română, la nivel formal a fost adoptată legea 373 din 18 decembrie 2013 privind cooperarea dintre Parlament și Guvern în domeniul afacerilor europene, unde la capitolul VI se vorbește despre controlul respectării principiilor subsidiarității și proporționalității. Adoptată la sfârșitul anului 2013, legea 373 are rolul de a reglementa modul în care Parlamentul își respecta obligațiile prevăzute de Tratatul de la Lisabona, dar nu face nicio referire la modul în care Principiul Subsidiarității trebuie aplicat și în jos în sensul de a aduce decizia cât mai aproape de cetățean.

Sugestiile și propunerile de lege ferendă sunt sistematizate în ultimul capitol al lucrării și ating aspecte legate de modul în care România trebuie să-și îndeplinească în mod real obligațiile asumate în momentul aderării la Uniunea Europeană pentru a putea să aplice în profunzime și cu efectele scontate modificările substanțiale introduse de către Tratatul de la Lisabona. Recomandările care se impun la momentul acesta sunt de natură să aducă îmbunătățiri și eficientizări în mai multe domenii precum strategiile de politici publice, profesionalizare și depolitizare totală a structurilor centrale, regionale și locale implicate în absorbția fondurilor europene și creșterea rolului mass-mediei naționale, regionale și locale, a societății civile, precum

si a comunităților de practica în domeniul afacerilor europene în scopul cunoașterii si aplicării politicilor Uniunii Europene. De asemenea o alta direcție importanta ce trebuie dezvoltata si urmărita cu atenție este implicarea in planul politicii externe la nivel european.

Pentru punerea în aplicare a acestor strategii de politici publice este necesara o regândire a arhitecturii sistemului societății românești având ca unic scop crearea unui stat modern si european care sa respecte modelul european de societate si economie sociala de piața.

Probabil cea mai importanta recomandare este însă legata de modificarea cadrului legislativ, astfel încât Parlamentul sa fie implicat în sistemul național de coordonare a afacerilor europene mai ales in ceea ce privește marile teme aflate pe agenda europeana a momentului, in condițiile in care rolului Parlamentelor Naționale la luarea deciziei în UE conform Tratatului de la Lisabona a crescut foarte mult.

In ceea ce privește creșterea rolului cetățenilor în UE adusa de către Tratatul de la Lisabona atât prin obligativitatea juridica a Cartei, cât si prin dreptul acestora de a formula în mod direct propuneri legislative, este de dorit o educare a cetățenilor cu privire la drepturile si obligațiile lor de cetățeni europeni. Este foarte important ca instituțiile publice sa utilizeze mecanismele de consultare publica si, mai ales, sa valorifice rezultatele obținute în urma acestor consultări.

Bibliografie

1. *** (1972), *European Integration*, Edited by Michel Hodge, Penguin Books;
2. *** (1992), *Concluziile Consiliului European de la Birmingham*, din 16 octombrie;
3. *** (1992), *Concluziile Consiliului European de la Edinburgh* din 11-12 decembrie 1992, cu privire la aplicarea subsidiarității.
4. *** (1993), *Acordul interinstituțional din 25 octombrie, 1993*, între Parlamentul European, Consiliu și Comisie, cu privire la procedurile de implementare a subsidiarității; *** (1996), *Oxford Dictionary of Law*, Edited by Elisabeth A. Martin, Third Edition, Oxford, New York.
5. *** (1995) *Acte unique européen in Union Européenne*, Recueil des Traités, Tome I, Volume I (pp. 739-784).
6. *** (1995), *Traité sur l'Union Européenne (signée à Maastricht le & Fevrier 1992)*, Union Européenne, Recueil des Traités, Tome I, Volume I (pp.11-90).
7. *** (1995), *Union Européenne. Recueil des Traités*, Luxembourg, Office des publications Officielles des Communautés Européennes.
8. *** (1998), *Constituții*, Culegere întocmită de Ovidiu Ținca, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea (pp. 477-525).
9. *** (1998), *European Studies Today*, Editat de Dan Grigorescu și Nicolae Păun, Cluj-Napoca.

10. *** (1998), *The Postcommunist Citizen*, Editat de Samuel Barnes și Janos Simon, Erasmus Foundation, Budapesta.
11. *** (2000), *Programul politic al PDSR*, Institutul Român de Studii Social Democrate, București.
12. *** (2000), *Raportul Comisiei către Consiliul European, Mieux Legiferer 2000, application des principes de subsidiarité et proportionnalité, conformément a l'article 9 du Protocole du Traité CE sur l'application des principes de Subsidiarité et Proportionnalité.*
13. *** *Protocole on The Aplication of the Principles of Subsidiarity and Proportionality, in The Treaty of Amsterdam (pp. 105-107).*
14. ***** “*Definition et limites du Principe de Subsidiarite*”, Raport pregatit pentru Comitetul Director al Autorităților Locale si Regionale, Strasbourg, 1994
15. Albi A., *Supremacy of EC Law in the New Member States*, În: *European Constitutional Law Review*, 2007, nr.3, p.25-39
16. Aldecoa Luzarraga, Francisco si Mercedes Guinea Llorente - *Europa viitorului. Tratatul de la Lisabona*, Editura Polirom, 2011
17. Barnes Vasquez J. -“*El principio de la Subsidiariedad y las Regiones Europeas. Las Comunidades Autonomas*” in “*La Comunidad Europea, la instancia regional y la organizacion administrativa de los Estados Miembros*”, Madrid, Civitas, 1993
18. Baum, M., J., (1996), - *The Edinburgh Summit în An Imperfect Union, The new Europe: Interdesiciplinary Perspective*, Westview Press (pp.115-117).
19. Bărbulescu Iordan Gheorghe - *De la Comunitățile Europene la Uniunea Europeana*, Editura Trei, București, 2001
20. Bărbulescu Iordan Gheorghe - *Procesul decizional in Uniunea Europeana*, Editura Polirom, București, 2008
21. Bărbulescu, Iordan Gheorghe; Iancu, Alice; Ion, Oana-Andreea; Toderaș, Nicolae (2010) - *The Lisbon Treaty: Impact on Romanian institutions and*

- policies, Strategy and Policy Studies (SPOS), No. 2010,1, ISBN 978-6-06-820203-7
22. Bercea Raluca - Drept Comunitar. Principii., Editura C.H. Beck, București, 2007
  23. Boixareu Carrera A. - “El Principio de Subsidiariedad”, Revista de Instituciones Europeas, nr. 3, 1994
  24. Boulouis, J., (1995), Droit Constitutionnel de l’Union Europeen, Edition Montchretien, Paris.
  25. Brinkhorst, L., J., B., (1991), Subsidiarity, The Challenge of Change, Maastricht, European Institute of Public Administration.
  26. Burban, L., (1999), Parlamentul European, Editura Meridiane, București.
  27. Campins Eritja M. - “La revision del Tratado de la Union Europea”, Gaceta Juridica de la C.E., octombrie, 1995
  28. Carbone, Maurizio (ed.), - National Politics and European Integration: From the Constitution to the Lisbon Treaty, Edward Elgar, 2010
  29. Cartou, L., Clergerie J.-L., Gurber, A., Rambaud , P., (2000), Union Européene. Le Principe de la subsidiarité, Dalloz, Paris (pp. 182-184).
  30. Călinoiu C., Duculescu V., Drept constituțional european, București: Lumina Lex, 2008
  31. Centrul de Informare al Comisiei Europene în România - <http://www.infoeuropa.ro/>
  32. Centrul Român de Informare de la Bruxelles - <http://www.roinfocentre.be>
  33. Chantal, M., D., (1993), Le Principe de la Subsidiarite, PUF, Paris.
  34. Conseil de l’Europe - “Definition et limites du principe de subsidiarite”, Raport pregatit pentru Comitetul Director al Autoritatilor locale si regionale, “Communes et regions d’Europe”, nr. 55, 1994
  35. Constantinesco V. - “Subsidiaritatea: Cuvânt magic sau Principiu formator in Uniunea Europeana?”, EuZW, 18/1991

36. Cooper, Ian - "The Watchdogs of Subsidiarity: National Parliaments and the Logic of Arguing in the EU." *Journal of Common Market Studies* Vol. 44, No. 2, 2006
37. Craig, Paul - *The Lisbon Treaty. Law, Politics, and Treaty Reform*, New York 2011.
38. Craig, Paul, De Búrca, Grainne - *EU Law. Text, Cases and Materials*, New York 2011
39. Curtea de Justiție (Curia)- <http://curia.europa.eu/>
40. Cygan, Adam - National parliaments within the EU polity – no longer losers but hardly victorious, „*ERA Forum*—, no. 4/2012.
41. Cygan, Adam -The Parliamentarisation of EU Decision-Making. The Impact of the Treaty of Lisbon on National Parliaments, „*European Law Review*, no. 36/2011.
42. Daniel Barbu - Republica absentă. Politică și societate în România postcomunistă (București: Nemira, 2004), 278
43. De Castro Ruano J.L. - "El principio de subsidiariedad en el Tratado de la Union Europea: una lectura en clave regional", *Gaceta Juridica de la C.E.*, octombrie, 1995
44. De Tocqueville Alexis -"Despre democrație in America", Ed. Humanitas, București, 1995
45. Delors, J., (1991), *Subsidiarité. Défi de Changement*, Actes du Colloque IEAP, Maastricht.
46. Departamentul pentru Afaceri Europene - <http://www.dae.gov.ro/>
47. Duculescu V., Duculescu G., *Justiția Europeană. Mecanisme, Deziderate și Perspective*, București: Lumina Lex, 2002
48. Duke, Simon - *Now We Are One... A Rough Start for the EEAS*, EIPAScope, 2012.
49. Foster, Nigel - *Foster on EU Law*, New York 2011.

50. Fuerea Augustin - Drept comunitar European. Partea generala, Editura All Beck, București, 2003
51. Fuerea Augustin - Manualul Uniunii Europene, Ed.4, Editura Universul Juridic, București, 2010
52. Gretschmann K. - "The Subsidiarity Principle: Who is to do What in an integrated Europe?" in "Subsidiarity: The Challenge of Change" – Working Document Proceedings of Jacques Delors Colloquium(1991), EIPA, Maastricht, 1991
53. Horga, I., (1999), Construcția Europeană, Editura Universității din Oradea.
54. Hrbek, Rudolf - The Role of National Parliaments in the EU in: The European Union after Lisbon, ed. H. Blanke,
55. http://www.eipa.eu/files/repository/eipascope/20121213145031_GVA_Eipascope2012_2.pdf
56. <http://www.euractiv.com/regional-policy/regionshope-wield-new-powers-li-news-257928>, 10 June 2010.
57. Iancu Gheorghe - Instituții de drept constituțional al Uniunii Europene, Editura Lumina Lex, București, 2007
58. Ilieș, Al., (1999), Geografie Politică, Editura Universității din Oradea.
59. Ionescu Steluța - Justiție și jurisprudența în statul de drept, Ed. Universul Juridic, București, 2009
60. Juana Goizueta, Breves reflexiones acerca del principio de subsidiariedad: de sus orígenes al Tratado de Maastricht, în Enrique Banus, „Subsidiariedad, historia y aplicación, vol. 3, Pamplona, Studia Europea Navarrensis, 2000
61. Kaczynski, Piotr - Paper tigers or sleeping beauties? National Parliaments in the post-Lisbon European Political System, „CEPS Special Reports— 2011.
62. Kapteyn P.J.C - "Community Law and the Principle of Subsidiarity", RAE, nr. 2, 1991

63. Kiiver, Philipp - The Early-Warning System for the Principle of Subsidiary: The National Parliament as a Conseil d'Etat for Europe, „European Law Reviewl, no.98/2011.
64. Kok, Wim - Enlarging the European Union: Achievements and Challenges?“ Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute: Florence, 2003
65. Laguna de Paz J.C. - “El principio de subsidiariedad, pieza clave en la construccion europea”, Valladolid, 1991
66. Lamoureux, François - Projet de Constitution: de la nécessité d’organiser une « arrière-garde », Notre Europe, April 2004
67. Lasok și Bridge, (1994), Laws and Institutions of European Union, Sixth Editions D. Lasok, London, Dublin, Edinburgh, Butherworth.
68. Lefter Cornelia - Fundamentele ale dreptului comunitar instituțional, Editura Economica, București, 2003
69. Lefter Cornelia - Drept comunitar instituțional, Editura Economica, București, 2005
70. Luzarraga Francisco Aldecoa - “Eficienta, eficacitate si democrație. Condiții structurale pentru transformarea Comunității Europene in Uniunea Europeana si pentru configurarea spațiului politic european” in SISTEMA, nr. 114/115, 1993
71. Manolache Octavian - Drept comunitar. Cele patru libertăți fundamentale. politici comunitare, Editura All Beck, București, 1999
72. Manolache Octavian - Tratat de drept comunitar,Ed.5, Editura C.H. BECK, București, 2006
73. Marga, A., (1996), Filosofia Unificării Europene, Editura Apostrof, Cluj Napoca.
74. Miga Beșteliu Raluca - Drept International public, vol.1, ed.2, Editura C.H.Beck, București, 2010
75. Misiunea României pe lângă UE - <http://www.roumisue.org/>

76. Morado-Foadi, Sonia - "The Missing Piece of the Lisbon Jigsaw: Is the Open Method of Cooperation Effective in Relation to the European Research Area?"
European Law Journal Vol. 14, Issue 5, September 2008
77. Moroianu-Zlatescu Irina, Demetrescu Radu - Drept instituțional comunitar și drepturile omului, Institutul Roman pentru Drepturile Omului, București, 2005
78. Munteanu Roxana - Drept european. Evoluție - Instituții. Ordine juridica,
Editura Oscar Print, București, 1996
79. Năstase, A., (2000), Bătălia pentru viitor, Editura New Open Media, București.
80. Nicoleta Diaconu, Dreptul Uniunii Europene – Politicile comunitare, București,
Editura Lumina Lex, 2007
81. Nixon, R., (2000), Lideri, Editura Universal Dalsi, București.
82. Nugent, Neil - The Government and Politics of the European Union, MacMillan
Press ltd., London, 1999
83. Paul CRAIG/Grainne de BURCA - Dreptul Uniunii Europene – comentarii,
jurisprudență și doctrină, Ediția a IV-a, Ed. HAMANGIU, București, 2009;
84. Păun, N., (1997), Construcția Europeană Modernă, Editura Fundației pentru
Studii Europene, Cluj Napoca.
85. Pop, Lia, (2000), Construcția europeană pentru România de azi, Rev. "Familia",
nr. 9 (pp. 15-18).
86. Pop, Valentina, *Van Rompuy paper floats eurozone budget, parliament*, EU
observer online, <http://bit.ly/Sf4xHv>
87. Popa Nicolae, Teoria generală a dreptului, editia 5, Editura C.H. Beck, București,
2014
88. Popescu Mariana Roxana - Dreptul Uniunii Europene. Sinteze și aplicații.,
Editura Universul Juridic, București, 2011
89. Portalul "Your Europe" - <http://europa.eu.int/youreurope/>
90. Pușcaș, V., (1999), Relații Internaționale Contemporane, Editura Sincron, Cluj
Napoca.

91. Ravasio G - Report of the Panel Discussion Dealing with the European Monetary Union – in “Subsidiarity, the Challenge of Change ”
92. Rusu Ioana Eleonora - Dreptul Uniunii Europene, ed.3, Editura C.H. Beck, București, 2009
93. Rutten C - “Report of the Panel Discussion Dealing with the Social Dimension ” in “Subsidiarity, the Challenge of Change...”
94. Sander, F. - Subsidiarity Infringements before the European Court of Justice: Futile Interference with Politics or a Substantial Step towards EU Federalism. Columbia journal of European Law, Vol. 12, 2006
95. Santer, P., (1994), Le Principe de Subsidiarité dans le Traité de Maastricht: étude de l’Article 3.B, Mémoires DESS Universités François Rabelais, Tours.
96. Sindjanski, Dusan - Viitorul federalist al Europei, Editura Polirom, 2010
97. Strozzi G. - “Rolul Principiului Subsidiarității in sistemul Uniunii Europene” - Conferința pe tema Principiului Subsidiarității si Regiunile, Florența, 1992
98. Strozzi, G.,(1994), Le Principe de Subsidiarité dans la perspective de l’integration européenne, RTDE no 30;
99. Taylor, G - Germany: A Slow death for Subsidiarity? International Journal of Constitutional Law, Vol. 7, 2009
100. Teșcasiu Bianca - Instituții Europene. Schimbări si adaptări din perspectiva extinderii UE, Editura C.H. Beck, București, 2009
101. Thoma, F., (1998), Le principe de la Subsidiarité dans le droit communautaire: sa signification et son impact sur la construction communautaire, Thèse pour le doctorat, Université Panthéon-Assas;
102. Ținca, O., (1999), Drept Comunitar General, Editura Didactică și Pedagogică, București;
103. UE online - <http://www.europa.eu/>

104. Valentin Stan, Conceptul de subsidiaritate și problema minorităților în noua arhitectură de securitate europeană, București, Editura Universității din București, 1998
105. Van Gerven W. - “Les principes de Subsidiarite, proportionalite et cooperation en droit communautaire europeen”, Madrid, Tecnos, 1993
106. Wallace, Helen, Wallace, W., (1997), Policy Making in the European Union, University Press, Oxford;
107. Wilkinson D. - “Greening the Treaty” – Institute for European Environmental Policy – Londra, 1990
108. Zăpîrțan, L., P., (2000), Înțelegerea și asumarea principiului subsidiarității, în Revista “Familia”, nr. 9 (pp.12-14).
109. Zăpîrțan, L., P., Principiul subsidiarității în Construcția europeană, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea (pp. 19-74).
110. Zorgbibe Charles - “Construcția europeana. Trecut, prezent, viitor”, Ed. Trei, 1998